

طرح گفتمان نوین صندوق توسعه ملی

مختار جعفری^۱

چکیده

با تغییر سیاست صندوق توسعه ملی از اعطای تسهیلات به سرمایه‌گذاری نگاه به منابع و مصارف صندوق نیازمند تغییر گفتمانی است؛ زیرا که دست برداشتن از دخل صندوق تنها با التزام هیئت عامل امکان‌پذیر نبوده و تحقق آن منوط به همراهی دیگر ارکان آن در بخش دولتی (به‌ویژه هیئت امناء) و غیر دولتی (جامعه مدنی و بازار) است. گفتمان نو با گستراندن چتر خود بر بازیگران حکمرانی امکان اجرای سیاست جدید را فراهم می‌سازد. عدم تحقق این امر (تفاوت برداشت) باعث عدم پذیرش، عدم حمایت، عدم همکاری و در مواردی فشار بر صندوق جهت بازگشت از سیاست برگزیده می‌شود که مانعی بسیار جدی است. فلذا پرسش این است که چگونه می‌توان بر این چالش فائق آمد. این جستار با بهره‌گیری از نظریه و روش تحلیل گفتمان در طرح گفتمان در مقام پاسخ به این پرسش برآمده است. طرح گفتمان با عاملیت کارگزاران امر، مجموعه‌ای از گزاره‌هایی مشروع را با دیگر گزاره‌ها در هم می‌آمیزد تا درنهایت گفته‌ها و گزاره‌های خاصی را عمومی سازد. این طرح علاوه بر فهم‌پذیر کردن گزاره‌ها برای خواص همراهی بخش عمومی و خاصاً نهادهای مدنی را در پی خواهد داشت.

واژگان کلیدی: نظریه و روش تحلیل گفتمان، صندوق توسعه ملی، تسهیلات، سرمایه‌گذاری، حکمرانی

---

^۱ کارشناسی ارشد علوم ارتباطات، دانشگاه صداوسیما، تهران، رایانامه؛ mr.mokhtarjafari@gmail.com

مقدمه

در اساسنامه صندوق توسعه ملی هدف از تشکیل صندوق تبدیل بخشی از عواید ناشی از فروش نفت و گاز و میعانات گازی و فرآورده‌های نفتی به ثروت‌های ماندگار، مولد و سرمایه‌های زاینده اقتصادی و نیز حفظ سهم نسل‌های آینده از منابع نفت و گاز و فرآورده‌های نفتی عنوان گردیده است. هرچند صندوق در طول ۱۰ سال نخست فعالیت خود صرفاً به پرداخت تسهیلات ارزی اقدام نمود و تاکنون منابع صندوق بیشتر در بخش تثبیتی (مصارف بودجه‌ای) و همچنین توسعه‌ای (بخش عمرانی) هزینه شده و کمتر در بخش صیانتی بوده است (صندوق توسعه ملی، ۱۴۰۰). به‌عبارت‌دیگر صندوق توسعه ملی در مسیر عمل به تعهدات و وظایف ذاتی‌اش از آغاز با چهار چالش جدی مواجه بوده است؛ نخست، برداشت‌های مکرر دولت‌های گذشته است؛ آن‌گونه که در سال‌های اجرای قانون برنامه‌های سوم و چهارم توسعه نیز روی داده و اساساً بهره‌مندی بخش خصوصی را از منابع حساب ذخیره ارزی بسیار محدود کرد. دوم، تحمیل سالانه تکالیف هزینه‌ای بودجه‌ای به صندوق توسعه ملی در زمان بررسی و تصویب لایحه بودجه کشور در مجلس که عموماً هم به شکل تکالیف جدید ریالی بود. این رویه یکی از دلایل منحرف شدن حساب ذخیره ارزی از اهداف اصلی‌اش نیز بوده است. سوم، قرار داشتن حساب صندوق توسعه ملی در اختیار بانک مرکزی که گاه تحت اضطرار و شرایط خاصی که بر اقتصاد کشور تحمیل می‌شده، دچار تصمیم‌گیری‌های شتاب‌زده آن گردیده است. چهارم، تغییرات اجزای اساسنامه صندوق توسعه ملی در قوانین عادی و بودجه‌ای مصوب سالانه مجلس و دولت که در ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه این مسئله مرتفع گردید (شانا؛ شبکه اطلاع‌رسانی نفت و انرژی، ۱۳۹۴). این رویکرد موجب گردید توجه هیئت عامل صندوق معطوف به «سهم نسل آینده» و تغییر نگاه به منابع و مصارف صندوق گردد. این مهم در راستای سیاست‌های کلی ابلاغی برنامه ششم توسعه از جمله «استقلال مصارف صندوق توسعه ملی از تکالیف بودجه‌ای و قوانین عادی» (پایگاه ملی اطلاع‌رسانی قوانین و مقررات کشور، ۱۳۹۴) است که بدون همراهی دیگر ارکان صندوق (هیئت اماناء و هیئت نظارت) و در مرتبه بالاتر دیگر ذی‌نفعان صندوق امکان‌پذیر نیست؛ اما این اجماع چگونه فراهم می‌شود. صندوق درآمد ملی باید به‌عنوان ابزار سیاستی برای هم‌تراز کردن و منطقی کردن منافع و انگیزه‌های دولت، گروه‌های ذینفع و به‌طور کلی اجتماع به کار رود. تجربه نشان داده است که ایجاد سازوکار نهادی که در آن ذینفعانی فرا دولتی و در سطح ملی در اداره صندوق نقش داشته باشند، یکی از بهترین راه‌ها برای مدیریت صندوق‌ها است (نادعلی، ۱۳۹۲، ص. ۱۲). این رویکرد مستلزم تعریف صندوق در حکمرانی اجتماع است. بدیعی و همکارانش (۱۳۹۷) حکمرانی را فرآیندی می‌دانند در راستای اداره امور اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی جامعه در قالب شیوه‌های برنامه‌ریزی برای نظام حکومتی و نحوه و چگونگی طراحی دستگاه دولت و حکومت در سطوح حکومت‌ها و دولت‌های محلی، ملی، منطقه‌ای، بین‌المللی و جهانی. به‌زعم آن‌ها حکمرانی، وجود قدرت در داخل و خارج از اقتدار نهاد‌های رسمی و غیررسمی را به رسمیت می‌شناسد و گروه‌های اصلی از بازیگران دولتی، بخش خصوصی و جامعه مدنی را شامل و نیز دربرگیرنده فرآیند شناسایی و تشخیص تصمیماتی است که در آن مجموعه پایه‌ریزی شده‌اند (بدیعی ازنده‌ای و همکاران ۱۳۹۸: ۱۸۷). حکمرانی تنها معطوف به دولت نیست. همراهی و التزام دیگر اجزاء حکمرانی علاوه بر قانون منوط به اجماع همگانی در فهم و پذیرش گزاره‌های سیاستی است. گفتمان سازوکاری است که این مهم را محقق می‌سازد. تمرکز گفتمان بر سازوکارهای انسجام‌یابی یک مجموعه و توجه آن به منطبق تولید همبستگی و سازگاری در درون نظام واره‌ای از ایده‌ها، اعمال فردی و گروهی، اظهارات، تکنیک‌های منجر به بروز قدرت اجتماعی و بستر معرفتی جاری در آن مجموعه است (مبلفی، ۱۳۹۶، ص. ۸۳). فلذا مسئله اصلی این مقاله طرح گفتمانی نو برای تغییر نگرش بازیگران حکمرانی با توجه به تغییر سیاست صندوق توسعه ملی است تا بتوان این تغییر سیاست را عمومی‌سازی کرد و مشارکت بازیگران حکمرانی را برای تحقق آن جلب کرد. در مطالعه حاضر از نظریه و روش تحلیل گفتمان استفاده شده است و گزاره‌های گفتمانی از متون مربوطه (کتاب، مقاله، سخنرانی، اظهارنظر، سیاست‌های ابلاغی و...) استخراج و به‌صورت الگو ارائه شده است. در این الگو دولت، بخش خصوصی

و نهادهای مدنی عوامل سیاسی هستند که گفتمان هژمون را به چالش طلبیده و نظم موردنظر خویش را بر جامعه مسلط می‌سازند. ساختار این پژوهش از پنج بخش تشکیل شده است. بخش نخست که شرح آن می‌رود طرح مسئله است، در ادامه و در بخش دوم ادبیات موضوعی مورد بازبینی اجمالی قرار می‌گیرد. در بخش سوم ساختار الگوی تحقیق معرفی می‌شود. بخش چهارم مقاله حقایق از متون استخراج و تحلیل و در پایان طرح گفتمان ارائه می‌شود

گفتمان

استوارت هال بر آن بود که به دلیل تمرکز بیش از حد پژوهشگران بر سطح تبادل پیام، فقدان مفهوم‌پردازی ساختار پیچیده آن و فرو کاستنش به مدل خطی (فرستنده/پیام/گیرنده)، الگوی ارتباطات اجتماعی با نقدهایی جدی مواجه است. به‌واقع در مقابل مدل خطی، چرخه تولید معنا در گفتمان روی می‌دهد. در چارچوب گفتمان است که پیام تولید و به نحوی متفاوت توزیع می‌گردد. فلذا جریان پیام در صورتی کامل و مؤثر خواهد بود که گفتمان در تجارب اجتماعی ترجمه و بازتولید شود. اگر پیامی معنا نشود قابلیت مصرف نخواهد داشت. تأثیرگذاری، برآورده سازی نیاز یا استفاده از پیام منوط به آن است معنای آن در گفتمانی درک و رمزگشایی شود. معنای رمزگشایی شده (با هدف تأثیر، نفوذ، سرگرمی، آموزش یا اقناع)، پیامدهای ایدئولوژیک یا رفتاری هستند. واضح است آنچه در ساختار معنایی فرستنده رمزگذاری می‌شود با آنچه در ساختار معنایی دریافت‌کننده، رمزگشایی می‌شود، همسان نیست. در روابطی برابر در یک تبادل، درجه درک و عدم درک بسته به تقارن یا عدم تقارن است که در موقعیت‌های هم ذات‌پنداری، میان تولیدکننده رمزگذار و دریافت‌کننده رمزگشا است. هیچ گفتمانی هم بدون عمل رمزگذاری فهم نمی‌شود (Hall, 1973, pp. 128-138). در اندیشه فوکو، گفتمان مفهومی است که به‌واسطه قدرت شکل می‌گیرد و قدرت از طریق آن اعمال می‌شود. بر همین اساس فوکو بین عرصه‌های گفتمانی و غیر گفتمانی تمایز قائل می‌شود و بر رابطه دیالکتیکی میان آن‌ها تأکید می‌کند. این در حالی است که لاکلاو و موفه برخلاف فوکو، تمایزی میان امر گفتمانی و غیر گفتمانی قائل نمی‌شوند. آن‌ها معتقدند تمام امور اجتماعی، حتی اقتصاد، اموری گفتمانی هستند و در چارچوب گفتمان‌ها معنا و مفهوم می‌یابند. بر همین اساس این دو نیز مانند فوکو معتقدند که در چارچوب جدید نیز ایدئولوژی محلی از اعراب ندارد. آن‌ها با تغییر معنای ایدئولوژی، آن را به معنای گفتمان هژمون، گفتمانی که توانسته است با طرد معنای متعدد موجود در میدان گفتمان گونگی معنای مدنظر خود را در نظام دال و مدلول خود هژمون نماید؛ بنابراین ایدئولوژی در معنای جدید نه به معنای نظامی از ایده‌های تحریف‌گر واقعیت و تخدیرکننده توده‌ها بلکه به معنای گفتمان مسلط است که جهان اجتماعی را معنا و مفهوم می‌بخشد (کرمانی و دلاوری، ۱۳۹۵، ص. ۱۴۰). نظریه لاکلا و موفه می‌تواند به‌مثابه ابزاری برای آسیب‌شناسی و خود ترمیمی گفتمان‌های هژمون مورد استفاده قرار گیرد و ادامه استیلای آنان بر ساحت اجتماع و سیاست را میسر سازد. البته این قابلیت کارکردی دوگانه خواهد داشت؛ چراکه از سویی دیگر نیز می‌تواند گفتمان‌های رقیب را یاری دهد تا با شناخت دال‌های خالی گفتمان مسلط و اسطوره‌سازی بر اساس آن، زمینه‌های بی‌قراری و ساختارشکنی و درنهایت، فرود آمدن رقیبان از موقعیت هژمونیک را فراهم سازند (کسرایبی و پوزش شیرازی: ۳۵۸). در نظریه لاکلا و موفه مفاهیم اصلی و کلیدی هست که کاربرد این نظریه مبتنی بر آن‌هاست: گفتمان، مفصل‌بندی^۱، هژمونی^۲ یا استیلا و تفرق، قابلیت دسترسی^۳، اعتبار^۴، عناصر^۵ و وقته‌ها یا

^۱Articulation

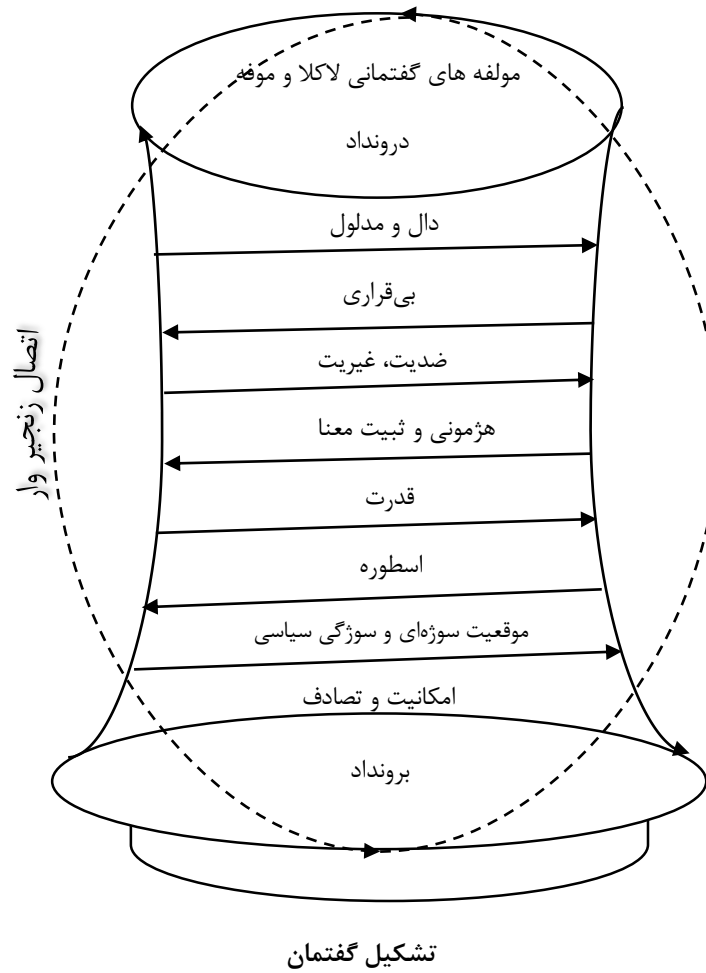
^۲Hegemony

^۳availability

^۴Credibility

^۵Elements

لحظه‌ها،^۱ رنجیره هم رزی و تفاوت،^۲ انسداد یا توقف،^۳ دال یا نقطه مرکزی،^۴ حوزه گفتمانی،^۵ بی‌قراری یا از جاشدگی،^۶ مشروط / محتمل بودن،^۷ ضدیت با خصومت،^۸ سوژگی،^۹ عاملیت اجتماعی،^{۱۰} سوژگی سیاسی،^{۱۱} دال برتر،^{۱۲} دال‌های شناور^۳ و هویت^۴ (مقدس، ۱۳۹۹: ۷۰-۶۷). این مولفه‌ها در کنار هم در قالب یک گفتمان هویت نوینی می‌یابند. این عناصر در قالب شکل شماتیک زیر قابل ترسیم است:

شکل شماره ۱- تشکیل گفتمان

^۱moments

^۲Chain equivalence and difference

^۳closure

^۴Nodal point

^۵Field of discursively

^۶dislocation

^۷contingency

^۸antagonism

^۹subjectivity

^{۱۰}Social agency

^{۱۱}Political subjectivity

^{۱۲}master signifier/point de caption

^{۱۳}floating signifiers

^{۱۴}identity

در این نظریه یک دال مرکزی و دال‌های شناوری در پیرامون آن هست که مدلول‌هایشان با مفصل‌بندی به هم می‌پیوندند؛ در مقابل این دال‌ها، دالی خالی قرار دارد که در رقابت و نزاعی به گفتمان داخل و در آن معنا می‌یابند. به عبارت بهتر مدلول سازگار با این نظام معنایی برجسته و مدلول‌های دیگر به حاشیه رانده می‌شود. از این‌رو دیگری‌های گفتمان و خودی‌های برجسته می‌شوند. گفتمان همچنین با استفاده از استعاره در صدد ترسیم فضایی بازنمایی شده و بازتعریف سوژه‌ها به صورت استعاری است. در اینجا نظام معنایی گفتمان خود را برجسته و نظام‌های رقیب را به حاشیه می‌راند. در نهایت موقعیت سوژگی در گفتمان ایجاد و با احاطه گفتمانی هژمونیک بر دیگر سوژه‌ها معنای آن‌ها بازتعریف و هویت نوینی آفریده می‌شود.

حکمرانی

حکمرانی به معنای بکار گرفتن قدرت و روندی برای رهبری و تنظیم امور سیاسی، اقتصادی و اجتماعی است که جامعه با استفاده از آن به خود ارزش می‌دهد و ظرفیت یک نظام حکمرانی برای فعالیت و یکپارچگی اقدامات آن به‌طور فزاینده‌ای پایه و اساس پیشرفت و توسعه جامعه تشخیص داده می‌شود (معمار زاده و احمدی، ۱۳۹۲: ۲۶۶). حکمرانی شامل سنت‌ها، نهادها و فرآیندهایی است که تعیین می‌کند قدرت چگونه اعمال شده است، چگونه شهروندان اظهار نظر می‌کنند و تصمیمات در مورد مسائل عمومی چگونه اتخاذ می‌گردند. در اصل حکمرانی، الگو یا ساختاری است که در سیستم اجتماعی-سیاسی به‌عنوان یک نتیجه مشترک ظاهر می‌شود، یا پیامد تأثیر کوشش‌های مداخله‌ای تمامی بازیگران است. این الگو نمی‌تواند پیامدهای ایجادشده توسط یک بازیگر یا گروهی از بازیگران را کاهش دهد (شیروانی و دیگران، ۱۳۹۲: ۲۴۲). همچنین حکمرانی را فرایند قاعده‌گذاری، اجرای قواعد، بررسی، نظارت و کاربست بازخوردها با اعمال قدرت مشروع و به‌منظور دستیابی به هدف مشترکی برای همه کنشگران و ذینفعان در چارچوب ارزش‌ها و هنجارها در محیط یک سازمان یا یک کشور تعریف کرده‌اند. بر اساس این تعریف، تنظیم قوانین و فرآیندهایی که بر سبک سیاست‌گذاری و نحوه نقش‌آفرینی کنشگران و ذینفعان در فرآیند سیاست‌گذاری و اعمال قدرت تأثیر می‌گذارد بخشی از وظایف حکمرانی است. بعلاوه موفقیت حکمرانی معمولاً با مشخصه‌هایی از جمله: دستیابی به ارزش‌ها، رضایتمندی، عدالت‌گستری، مهار فساد، مشارکت، مسئولیت‌پذیری، اثربخشی، یکپارچگی و امثال آن سنجیده می‌شود. چگونگی دستیابی حکمرانان به چنین قدرتی برای اداره امور عمومی سازمان یا کشور به رویه قابل قبول و یا رویه قابل پیاده شدن حکمرانی در میان ذینفعان اصلی و یا کلیه ذینفعان برمی‌گردد (مدرسه حکمرانی شهید بهشتی، ۱۴۰۰). به بیانی دیگر، حکمرانی موضوعی است که بر نحوه تعامل دولت‌ها و سایر سازمان‌های اجتماعی با یکدیگر، نحوه ارتباط با شهروندان و نحوه اتخاذ تصمیمات در جهانی پیچیده تمرکز داشته و فرایندی است که از آن طریق جوامع و سازمان‌ها تصمیمات خود را اتخاذ و به‌واسطه آن، مشخص می‌کنند که چه کسانی در این فرایند درگیر و چگونه وظیفه خود را به انجام برسانند (هداوند، ۱۳۸۴، ص. ۵۴-۵۵).

روش تحلیل گفتمان

- گی (۱۹۹۹) عمده‌ترین فعالیت‌های پژوهشگر در تحلیل گفتمان مراحل زیر می‌داند:
- هدف‌سازی: هدف خود را از انجام تحلیل گفتمان به‌روشنی بیان کنید.
  - نشانه‌سازی: به دنبال یافتن سرنخ‌های نشانه‌شناختی و موضوعی در متن باشد.
  - کلمه‌سازی: کلمه‌های درون‌متن را برحسب عناصر واقعی/غیرواقعی، محتمل/قطعی، ممکن/ناممکن، حاضر/غایب و مانند آن را مورد بررسی قرار دهید.

---

^۲Task Building

^۳Semiotic Building

^۴Word Building

- فعالیت سازی^۱: از فعالیت‌ها و کنش‌های درون‌متن یا پدیده پرده بردارید.
  - موقعیت‌سازی فرهنگی و اجتماعی^۲: موقعیت‌های متفاوت درون‌متن را واکاوی کنید.
  - هویت‌سازی و رابطه‌سازی^۳: به نگرش‌ها، هویت‌ها، تعامل‌ها و بسترهای ارتباطی درون‌متن توجه داشته باشید.
  - سیاسی سازی^۴: ابعادی مانند ایدئولوژی، قدرت، نابرابری، دانش، طبقه، پایگاه، سلطه و مانند آن را در نظر بگیرید.
  - پیوند سازی^۵: گذشته، حال، آینده یا زنجیره‌ی زمانی عناصر متن یا گفتمان را بررسی کنید (Gee, 2014, p. 86)
  - محورهای مورد تأکید در تحلیل گفتمانی لاکلا و موفه به این شرح‌اند:
  - شناسایی فضای تخصص و فرایند غیریت سازی بین گفتمان‌ها
  - عوامل بحران و بی‌قراری در گفتمان‌های مسلط و زمینه‌یابی گفتمان جدید در فرایند روابط هژمونیک
  - فضای مجازی و آرمان مطلوب گفتمان نوظهور
  - زمینه‌های ظهور و تفرق گفتمان: معیارهای اعتبار و در دسترس بودن
  - نقش سوژگی سیاسی و رهبران در پیدایش و عینیت‌یابی گفتمان‌ها.
  - دال مرکزی، مفصل‌بندی و چگونگی هم‌نشینی نشانه‌ها در گفتمان.
- این محورها را می‌بایست به‌صورت ترکیبی و مرحله‌ای در نظر گرفت. نخستین قدم شناسایی فضای تخصص و غیریت‌سازی بین نیروهای سیاسی مختلف موجود در جامعه است در هر جامعه، معمولاً تعدادی از نیروهای سیاسی هستند که در وضعیت غیریت‌سازی و تخصص قرار دارند. هرکدام از این نیروهای سیاسی با محور قراردادن وجوه ارزی، به یک گفتمان تعلق دارند. در هر جامعه‌ای معمولاً یکی از گفتمان‌ها خصلتی هژمونیک می‌یابد و گفتمان‌های دیگر را سرکوب می‌نماید یا حداقل آن‌ها را در حاشیه قرار می‌دهد. فرض گفتمان‌های مختلف، مستلزم هویت‌یابی آن‌ها از طریق فرایند غیریت‌سازی است. گفتمان‌ها امری مقطعی‌اند و همواره در معرض تغییر و تحول قرار می‌گیرند (لک، ۱۳۸۸: ۵۵۶-۵۵۵). کسرای و طهماسبی (۱۳۹۳) برآنند که این روش ۴ مرحله است؛

جدول شماره ۱- مراحل تحلیل گفتمان لاکلا و موفه

ردیف	مراحل
۱	شناسایی دو گفتمان متخصص
۲	تعیین زمان و مکان
۳	برقراری رابطه غیریت سازانه
۴	شناسایی تغییرات معنایی

(کسرای و طهماسبی، ۱۳۹۴: ۱۷۰)

در این پژوهش برای طرح گفتمان و شناسایی دال‌های مرکزی و شناور، وقته‌ها و برجسته‌سازی مؤلفه‌های گفتمان (که باهدف به حاشیه راندن و غیریت‌سازی مفصل‌بندی گفتمان رقیب انجام‌شده) از متون سیاستی منتشرشده استفاده‌شده است. از آنجا که روش کیفی است، به‌تناسب گزیده متن‌هایی انتخاب و مورد تحلیل قرار گرفته است.

^۱Activity Building

^۲Socio-Cultural Situatedness Building

^۳Identity and Relationship Building

^۴Political Building

^۵Connection Building

گزیده متن‌های سیاستی

ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه در چارچوب سند چشم‌انداز بیست‌ساله ۱۳۸۷

«تغییر نگاه به نفت و گاز و درآمدهای حاصل از آن، از منبع تأمین بودجه عمومی به «منابع و سرمایه‌های زاینده اقتصادی» و ایجاد صندوق توسعه ملی با تصویب اساسنامه آن در مجلس شورای اسلامی در سال اول برنامه پنجم و برنامه‌ریزی برای استفاده از مزیت نسبی نفت و گاز در زنجیره صنعتی و خدماتی و پایین‌دستی وابسته بدان با رعایت واریز سالانه حداقل ۲۰ درصد از منابع حاصل از صادرات نفت و گاز و فرآورده‌های نفتی به صندوق توسعه ملی و ارائه تسهیلات از منابع صندوق توسعه ملی به بخش‌های خصوصی، تعاونی و عمومی غیردولتی باهدف تولید و توسعه سرمایه‌گذاری در داخل و خارج کشور با در نظر گرفتن شرایط رقابتی و بازدهی مناسب اقتصادی» (پایگاه اطلاع‌رسانی مجمع تشخیص مصلحت نظام جمهوری اسلامی ایران، ۱۴۰۰).

نامه ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه ششم رهبری به رئیس‌جمهور ۱۳۹۴

«تغییر نگاه به نفت و گاز و درآمدهای حاصل از آن، از منبع تأمین بودجه عمومی به «منابع و سرمایه‌های زاینده اقتصادی» و دائمی شدن اساسنامه صندوق توسعه ملی با تنفیذ اساسنامه موجود و واریز سالانه ۳۰ درصد از منابع حاصل از صادرات نفت و میعانت گازی و خالص صادرات گاز به صندوق توسعه ملی و افزایش حداقل ۲ واحد درصد سالیانه به آن، استقلال مدیریت حساب‌ها از بانک مرکزی، ارائه تسهیلات از منابع صندوق توسعه ملی به بخش‌های غیردولتی به‌صورت ارزی، استقلال مصارف صندوق توسعه ملی از تکالیف بودجه‌ای و قوانین عادی و سپرده‌گذاری ارزی حداکثر ۲۰ درصد از منابع ورودی صندوق، نزد بانک‌های عامل در قبال اخذ خط اعتباری ریالی از بانک‌های مذکور برای ارائه تسهیلات ریالی به بخش کشاورزی، صنایع کوچک و متوسط و تعاونی با معرفی صندوق توسعه ملی» (پایگاه ملی اطلاع‌رسانی قوانین و مقررات کشور، ۱۳۹۴)

سیاست‌های کلی ابلاغی تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی رهبری ۱۳۹۴

«کارآمد سازی مدیریت منابع موجود در صندوق توسعه ملی در جهت بهینه‌سازی و هم‌افزایی ظرفیت‌های تولیدی و ارتقاء کیفی کار و سرمایه ایرانی» (پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری، ۱۳۹۴).

قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور ۱۳۹۶

«ماده ۱۶- صندوق توسعه ملی که در این ماده «صندوق» نامیده می‌شود باهدف تبدیل بخشی از عواید ناشی از فروش نفت و گاز و میعانات گازی و فرآورده‌های نفتی به ثروت‌های ماندگار، مولد و سرمایه‌های زاینده اقتصادی و نیز حفظ سهم نسل‌های آینده از منابع نفت و گاز و فرآورده‌های نفتی تشکیل می‌شود. صندوق در تهران مستقر است و در تهران و سایر نقاط کشور شعبه‌ای نخواهد داشت. اموال و دارایی‌های این صندوق متعلق به دولت جمهوری اسلامی ایران می‌باشد. این ماده در حکم اساسنامه صندوق است» (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۶).

پاسخ رهبری به درخواست مجوز برای برداشت از صندوق توسعه ملی به‌منظور تأمین هزینه‌های خسارات سیل ۱۳۹۸

«مطلعید که استفاده از صندوق توسعه ملی صرفاً در صورت مسدود بودن راه‌های دیگر ممکن است لذا تأکید می‌شود که دولت سریعاً از محل‌هائی همچون پنج درصد مقرر در بودجه‌ی عمومی کشور برای جبران خسارت حوادث غیرمترقبه، جابجایی در ردیف‌های بودجه‌های عمرانی و بیمه‌ها و تسهیلات بانکی اقدامات لازم را آغاز کند و در ادامه پس از جمع‌بندی وضعیت، در صورت نیاز، برداشت

از صندوق مزبور مورد تأیید این جانب خواهد بود» (پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سید علی خامنه‌ای، ۱۳۹۸).

سخنان رهبری در اجتماع زائران و مجاوران حرم امام رضا (ع) ۱۳۹۶

«صندوق توسعه‌ی ملی چیست؟ معنای صندوق توسعه‌ی ملی این است که از درآمد نفت کشور - نفتی که بدون اینکه ارزش افزوده‌ای تولید کند، از چاه درمی‌آوریم و می‌فروشیم - هر سال یک درصدی کنار گذاشته بشود که وابستگی اقتصاد کشور به نفت کم بشود. گفتیم اول بیست درصد، بعد بر این بیست درصد، هر سال اندکی سه درصد اضافه می‌شود؛ اگر این سه درصدها را تاکنون بنا بود اضافه بکنیم، امسال بایستی ۳۶ درصد از درآمد نفت، صرف صندوق توسعه‌ی ملی می‌شد یعنی نگه‌داری می‌شد در صندوق توسعه‌ی ملی که کشور از وابستگی به نفت به این اندازه نجات پیدا می‌کرد؛ و این وقتی پیش برود، در ظرف چند سال دیگر، نفت بکلی از اقتصاد کشور جدا خواهد شد که این برای کشور یک فرصت بزرگ و یک فوز عظیم است. یکی از بدبختی‌های کشور ما و بعضی از کشورهای دیگر، این است که اقتصادشان وابسته‌ی به نفت است؛ اختیار نفت هم دست کشورهای تولیدکننده‌ی نفت نیست، دست مصرف‌کننده‌ها است، دست قدرت‌های جهانی است؛ آن‌ها هستند که قیمت می‌گذارند، بالا می‌برند، پایین می‌آورند؛ در واقع تولیدکننده‌ی نفت در این مورد، در مقابل قدرت‌ها منفعل است. اگر کشوری بتواند اقتصاد خودش را از نفت جدا بکند و دارای نفت هم باشد، این کشور قطعاً پیشرفت چند برابر خواهد کرد. این صندوق توسعه‌ی ملی به این منظور به وجود آمد. البته در سال ۹۴، مسئولین دولتی گفتند درآمدهای نفتی کم شده است - هم فروش کم بوده، هم قیمت نازل بوده است - درخواست کردند، اظهار ضرورت کردند که از اختیارات رهبری استفاده کنند که آن بیست درصد اضافه نشود، فقط بیست درصد را بگیرند، ما هم قبول کردیم و این اجازه را به دولت دادیم که بتوانند فقط بیست درصد را در صندوق ذخیره کنند. این صندوق برای این است که به بخش خصوصی - یعنی به تولیدکننده‌ی داخلی - پول بدهد و به او توانایی بدهد تا بتواند کار تولید را راه بیندازد؛ این شد سرمایه؛ یعنی توانمند کردن بخش خصوصی از طریق صندوق توسعه‌ی ملی، یک چیز خیلی لازمی است» (پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سید علی خامنه‌ای، ۱۳۹۶).

سخنان رئیس هیئت عامل صندوق در نشست «صندوق ثروت ملی: سرمایه‌گذاری یا اعطای تسهیلات؟» ۱۴۰۰

«صندوق توسعه ملی با مجوز اخذ شده از هیئت‌امنا امکان سرمایه‌گذاری در بخش‌های با ریسک پایین و پربازده را در دستور کار خود قرار داده است. در بخش تشبیتی صندوق، با این مفهوم که به‌منظور تأمین بودجه جاری کشور در صورتیکه دولت با مشکلاتی روبرو شود، می‌توان سهم ۲۰ درصدی را از کل منابع صندوق توسعه ملی در این خصوص در نظر گرفت. همچنین در صورتی که در بخش‌های زیرساخت کشور نیازی به منابع برای توسعه وجود داشته باشد، می‌توان تا سقف ۳۰ درصد از منابع صندوق توسعه ملی را تخصیص داد، لکن عملاً این منابع به‌عنوان استقراض دولت از صندوق در نظر گرفته خواهد شد و مانده‌ی این منابع به میزان ۵۰ درصد باید صرفاً در راستای اهداف اصلی تأسیس صندوق که همان حفظ سهم نسل‌های آینده است در نظر گرفت و لازم است به‌عنوان سرمایه‌گذاری مستقل در بخش‌های اقتصادی سودآور و پربازده مورد استفاده قرار گیرد... نباید صندوق توسعه ملی به سرنوشت حساب ذخیره ارزی کشور دچار شود. لازم است نگاه به صندوق توسعه ملی به‌گونه‌ای باشد که ضعف عملکرد برخی از سازمان‌ها منجر به برداشت‌های بی‌رویه و خارج از چارچوب از صندوق توسعه ملی نگردد» (صندوق توسعه ملی، استفاده از منابع صندوق در بخش صیانتی؛ دغدغه بزرگ صندوق توسعه ملی، ۱۴۰۰).

جوابیه روابط عمومی صندوق توسعه ملی در واکنش به خبر «صندوق توسعه ملی حیاط‌خلوت دولت» ۱۴۰۰

«صندوق توسعه ملی باهدف تبدیل بخشی از عواید ناشی از فروش نفت و گاز و میعانات گازی و فرآورده‌های نفتی به ثروت‌های ماندگار، مولد و سرمایه‌های زاینده اقتصادی و نیز حفظ سهم نسل‌های آینده از منابع نفت و گاز و فرآورده‌های نفتی و بر اساس بند

(۲۲) سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه ابلاغی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) و ماده (۸۴) قانون برنامه پنجم توسعه در ۱۵ دی‌ماه سال ۱۳۹۰ تأسیس گردید. این صندوق بر اساس مفاد اساسنامه خود که در ماده (۱۶) قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور تنفیذ شده، موظف به تأمین مالی طرح‌های اقتصادی و سرمایه‌گذاری در قالب اعطای تسهیلات بانکی به بخش‌های غیردولتی و سرمایه‌گذاری در بازارهای پولی و مالی خارجی می‌باشد. مطابق با گزارش مطرح‌شده در جلسه کمیسیون برنامه، بودجه و محاسبات مجلس شورای اسلامی که بر مبنای دعوت صورت گرفته از اعضاء هیات عامل صندوق توسعه ملی برگزار گردید، این موضوع به صورت شفاف و کاملاً تشریح شد که کلیه منابع ارزی تخصیصی صندوق و پرداخت‌های انجام شده، بر مبنای قواعد و قوانین تعیین شده از جمله اساسنامه صندوق، قوانین بودجه سنواتی، اذن اخذ شده از مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) و مصوبات مراجع ذیصلاح صورت گرفته است. ضمناً پرداخت‌های صورت گرفته به دولت که ذیل قوانین مجلس شورای اسلامی، بند (ه) تبصره ۴ قانون بودجه سنواتی، مصوبه شورای عالی امنیت ملی و یا مطابق با اذن مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) انجام شده، در راستای تقویت زیرساخت‌های اقتصادی کشور بوده که از جمله آنها می‌توان به مهار و تنظیم آب‌های مرزی کشور، اجرای قانون حمایت از توسعه و ایجاد اشتغال پایدار در مناطق روستایی و عشایری به مبلغ یک و نیم (۱/۵) میلیارد دلار، تسهیلات راه آهن چابهار-زاهدان، منابع ارزی مبارزه با ویروس کرونا به مبلغ یک (۱) میلیارد یورو، توسعه اراضی کشاورزی خوزستان و ایلام، ذخایر راهبردی (شرکت پشتیبانی امور دام)، منابع مورد نیاز صداوسیما و تقویت بنیه دفاعی کشور اشاره داشت که کلیه مستندات این اقدامات در دفاتر صندوق، ثبت و ضبط شده و به تأیید مراجع ذیصلاح رسیده است. همچنین در خصوص پرداخت‌های صورت گرفته به طرح‌های متقاضی منابع صندوق نیز کلیه منابع تخصیص داده شده، مطابق با مفاد اساسنامه و ضوابط صندوق بوده و ارگان‌های نظارتی از جمله هیات نظارت، متشکل از دیوان محاسبات کشور، سازمان بازرسی کل کشور و سازمان حسابرسی کشور، همواره کلیه اسناد و دارایی‌ها و حساب‌های صندوق را مورد رسیدگی قرار داده و هیات مذکور گزارش‌های نظارتی خود را هر شش ماه یکبار به هیات امناء و مجلس شورای اسلامی تقدیم می‌کنند که تاکنون نیز مورد تأیید مراجع یاد شده قرار گرفته است. ضمناً در خصوص ابهام اعلام شده در منابع تخصیصی بخش خصوصی و مطابق با گزارش ارائه شده به اعضاء محترم کمیسیون، تاکنون تعداد ۳۱۸ طرح ارزی به مبلغ ۳۴ میلیارد دلار از محل منابع ارزی قراردادهای عاملیت ارزی و بیش از ۲۶۰ هزار طرح به مبلغ ۸۳۶ هزار میلیارد ریال ذیل ماده ۵۲ قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲) و تبصره ۱۸ قانون بودجه سنواتی سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ و اجرای قانون حمایت از توسعه و ایجاد اشتغال پایدار در مناطق روستایی و عشایری تأمین مالی شده است که مستندات تمامی منابع تخصیصی، به ازاء هر یک ریال و هر یک دلار در دفاتر صندوق توسعه ملی ثبت و ضبط شده است». (خانه ملت؛ خبرگزاری مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۰)

گزارش مدیر مبارزه با پول‌شویی و تطبیق قوانین صندوق توسعه ملی از نخستین جلسه هیئت‌امنا ۱۴۰۰

«صندوق هرساله با توجه به ماده (۵۲) قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت، نسبت به سپرده‌گذاری بخشی از منابع خود در بانک‌های سپرده‌پذیر اقدام می‌کند تا پروژه‌هایی در حوزه آب، کشاورزی، صنعت و گردشگری را تأمین مالی کند. در جلسه اخیر هیئت‌امنا ضمن تأکید برافزایش نقش بانک‌ها در این فرایند به منظور اهرمی کردن منابع صندوق، هیئت عامل صندوق توسعه ملی مجاز به تزریق منابع مالی صندوق در قراردادهای سپرده‌گذاری ریالی به نسبت یک‌به‌دو شد، به این ترتیب به ازای هر یک سهم صندوق تا دو برابر سهم آورده بانک از محل منابع خود منظور خواهد شد بر اساس این مصوبه، پوشش تسهیلات ریالی افزایش می‌یابد بدیهی است در فرایند انتخاب بانک‌های سپرده‌پذیر نیز علاوه بر رعایت عملکرد بانک که همواره مورد نظر صندوق بوده است، بانکی که سهم آورده بیشتری به این منظور اختصاص دهد و سهم آورده بالاتری را تأمین کند، اولویت بالاتری برای عقد قرارداد و میزان سپرده‌گذاری صندوق خواهد داشت. سند آمایش سرزمین در راستای عمل به تکلیف ماده (۲۶) قانون برنامه ششم

توسعه و ماده (۳۲) قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور در افق ۱۴۲۴، در انتهای سال گذشته به تصویب رسید. با توجه به اینکه کلیه طرح‌ها و پروژه‌های توسعه‌ای، سرمایه‌گذاری، تولیدی و مشارکتی باید با سند آمایش سرزمین منطبق باشد، صندوق نیز این برنامه ملی و راهبردی را مورد توجه قرار داده و هیئت امناء در جلسه ۲۶/۱۰/۱۴۰۰ تمامی بانک‌ها را قبل از تأمین مالی طرح‌ها و یا پروژه‌ها از منابع صندوق، به انطباق آن طرح/پروژه با سند ملی آمایش سرزمین ملزم نموده است. با توجه به نقش کلیدی صندوق در راستای این سند برای تشویق سرمایه‌گذاری‌های ملی و استانی و طرح‌های اشتغال‌زا و فعالیت‌های توسعه‌ای، این بررسی توسط بانک نباید وقفه و خللی در روندهای کاری ایجاد کند که این مهم در مصوبه هیئت‌امنا نیز تأکید شده است.

در اساسنامه صندوق تصریح شده است حساب‌های صندوق فقط نزد بانک مرکزی نگهداری خواهد شد؛ بنابراین در حوزه مدیریت این منابع تأکید شده است که هیچ برداشتی از منابع صندوق بدون اجازه هیئت عامل صورت نگرفته و ضمن ارائه گزارش‌های ادواری (ماهانه)، سهم صندوق توسعه ملی از منابع بلوکه‌شده و آزاد (قابل مدیریت) متناسب با سهم صندوق از کل منابع ارزی بانک مرکزی باشد. در مصوبه «تسریع در وصول مطالبات معوق صندوق بابت تسهیلات اعطایی گذشته» اجازه تملک دارایی‌ها و سهام بانک‌ها و تسهیلات گیرندگان و همچنین مشارکت در طرح‌های پربازده به هیئت عامل داده شده است که در این راستا موضوع تدوین سازوکار این امر در دستور کار قرار گرفته و با توجه به ابعاد موضوع، دستورالعمل‌ها و شیوه‌نامه‌های مربوطه در صندوق در حال تهیه است.

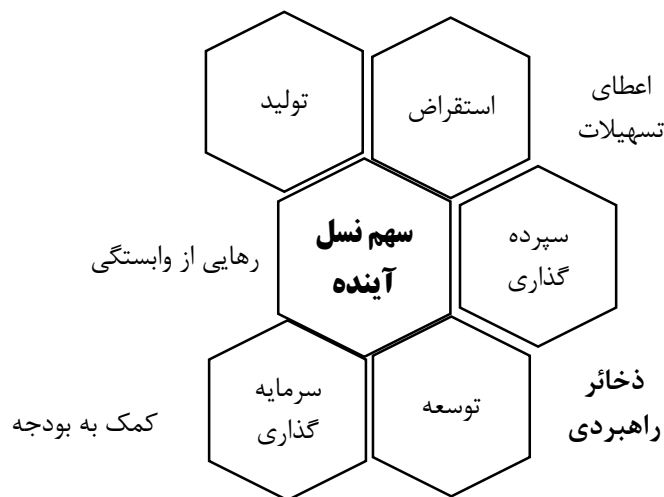
از دیگر مصوبات این جلسه که به پیشنهاد هیئت عامل صورت گرفته است، تهیه ضوابط و موارد سرمایه‌گذاری (اعم از سپرده‌گذاری، عاملیت، بازار سرمایه)، ایجاد و تملک نهادهای مالی در داخل و خارج از کشور در زمینه تعیین پورتفوی و چگونگی مدیریت ریسک، تعیین نرخ سود، وجه التزام و اعمال ضوابط مقتضی برای وصول مطالبات صندوق و سایر موارد مربوطه توسط هیئت عامل می‌باشد که به تصویب هیئت‌امنا نیز خواهد رسید. در خصوص نحوه اجرای قانون حمایت از توسعه صنایع پایین‌دستی نفت خام و میعانات گازی با استفاده از سرمایه‌گذاری مردمی نیز که پیش‌ازین در جلسه مورخ ۱۴۰۰/۰۲/۲۸ تصمصیم‌گیری شده بود، با توجه به اصلاح قانون در تاریخ ۱۴۰۰/۰۴/۰۷ به‌طور مجدد بحث و تصمصیم‌گیری شد. جلوگیری از تبدیل منابع ارزی صندوق توسعه ملی به ریال، بازپرداخت صرفاً ارزی تسهیلات ارزی، اولویت پرداخت تسهیلات به پروژه‌های پیشران و ابر پروژه‌ها و بررسی کارشناسی به‌منظور شناسایی راهکارهای مناسب در جهت تنوع‌بخشی به منابع صندوق از مهم‌ترین مصوبات این جلسه محسوب می‌شود» (صندوق توسعه ملی، مهم‌ترین مصوبات جلسه هیئت‌امنا صندوق توسعه ملی، ۱۴۰۰).

تحلیل

دال مرکزی متون سیاستی، سهم نسل آینده است که در متن اساسنامه صندوق هم آمده است. در متون سیاستی دال‌های شناوری همچون تولید، توسعه و ارائه تسهیلات دال‌های شناورند. این دال‌ها مدلول‌هایی همچون «مهار و تنظیم آب‌های مرزی کشور»، «اجرای قانون حمایت از توسعه و ایجاد اشتغال پایدار در مناطق روستایی و عشایری»، «تسهیلات راه‌آهن»، «مبارزه با ویروس کرونا»، «توسعه اراضی کشاورزی»، «ذخایر راهبردی (شرکت پشتیبانی امور دام)»، «منابع موردنیاز صداوسیما» و «تقویت بنیه دفاعی کشور» را مفصل‌بندی کرده است. دال خالی این گفتمان، ثروت ماندگار است که فلسفه وجودی صندوق هم هست. در سخنان رهبری به‌صورت خاص تر «رهایی از وابستگی اقتصاد کشور به نفت» بیان شده و در حالت ایده آل به‌عنوان یک «فرصت» بازنمایی شده است که همان دال خالی است. در متون سیاستی عناصر طرد و بریده از گفتمان همچون این گزاره؛ «صندوق هرساله با توجه به ماده (۵۲) قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت، نسبت به سپرده‌گذاری بخشی از منابع خود در بانک‌های سپرده پذیر اقدام می‌کند تا پروژه‌هایی در حوزه آب، کشاورزی، صنعت و گردشگری را تأمین مالی کند» سهم خود از بودجه عمومی را به گفتمان داخل و به آن معنا می‌بخشد. گفتمان با بهره‌گیری از گزاره‌هایی همچون «قوانین مجلس شورای اسلامی»، «مصوبه شورای عالی امنیت ملی»، «دیوان محاسبات کشور»، «سازمان بازرسی کل کشور»، «سازمان حسابرسی کشور»، «سند آمایش سرزمین» و

«سرمایه ایرانی» حوزه گفتمان گونگی را به تمام ارکان حکمرانی بسط می‌دهد. در متون سیاستی باهم ارزی قرار گرفتن امر ایجابی «سرمایه‌گذاری در بخش‌های با ریسک پایین و پربازده» در مقابل امر سلبی «برداشت‌های بی‌رویه و خارج از چارچوب از صندوق» هم ارزی و تفاوت ایجاد شده است. همچنین در این متون گزاره «پرداخت‌های انجام‌شده، بر مبنای قواعد و قوانین تعیین‌شده از جمله اساسنامه صندوق، قوانین بودجه سنواتی، اذن اخذشده از مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) و مصوبات مراجع ذیصلاح» درصدد همزوم کردن دال‌های گفتمان است تا هویتی قانونی و حکومتی^۱ به آن ببخشد. در متون سیاستی عبارت «ضعف عملکرد برخی از سازمان‌ها منجر به برداشت‌های بی‌رویه و خارج از چارچوب از صندوق توسعه ملی نگردد» دیگری‌های گفتمان را برجسته می‌سازد و آن را به حاشیه می‌راند. مفصل‌بندی و تثبیت معنایی گفتمان با این گزاره رهبری شکسته می‌شود: «در صورت نیاز، برداشت از صندوق مزبور مورد تأیید این جانب خواهد بود». گفتمان با استفاده از استعاره‌هایی همچون «صندوق» و یا «قرض»، درصدد بازنمایی خاص و هویت بخشی استعاری به سوژگی است. امری که درصدد جهت‌دهی و تبیین معنایی است. گفتمان قدرت خود را از منابع در اختیار می‌داند و با گزاره «در فرایند انتخاب بانک‌های سپرده‌پذیر نیز علاوه بر رعایت عملکرد بانک که همواره موردنظر صندوق بوده است، بانکی که سهم آورده بیشتری به این منظور اختصاص دهد و سهم آورده بالاتری را تأمین کند، اولویت بالاتری برای عقد قرارداد و میزان سپرده‌گذاری صندوق خواهد داشت» نظام معنایی خود را برجسته و نظام‌های رقیب را به حاشیه می‌راند. موقعیت سوژگی این گفتمان به‌واسطه حضور «ارگان‌های نظارتی» است. فی‌الواقع گفتمان با احاطه گفتمانی همزوم بر دیگر سوژه‌ها (ارائه تسهیلات) در متون سیاستی، به آن‌ها معنایی دیگر بخشیده (تأمین مالی پروژه‌هایی حوزه آب، کشاورزی، صنعت و گردشگری) و آزادی عمل را از آن‌ها گرفته است. سوژه‌ای که در دیگر متون سیاستی هویت‌های گوناگون یا متضادی دارد.

طرح شماتیک گفتمان

طرح شماتیک گفتمان نوین صندوق توسعه ملی بر اساس اهداف جدید و تغییر رویه از متون سیاستی استخراج و پیشنهاد گردیده است که ارکان این گفتمان، به قرار زیر است:

— سهم نسل آینده دال مرکزی و در بطن گفتمان است.

^۱ اشاره به حکم حکومتی که در اختیار رهبری است.

- استقراض به دولت، تولید، سپرده‌گذاری، توسعه و سرمایه‌گذاری دال‌های شناورند.
- ذخائر راهبردی، اعطای تسهیلات و رهایی از وابستگی دال‌های خالی‌اند.
- هژمونی و تثبیت معنایی از اعطای تسهیلات به سرمایه‌گذاری در گذر است.

منابع

بدیعی ازندهی، مرجان و همکاران (۱۳۹۸). حکمرانی در قرن ۲۱ و چالش‌های پیش روی آن. آمایش سیاسی فضا دوره اول، شماره ۳، ۱۷۹-۱۸۸.

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. (۱۳۹۴، ۱۱، ۲۴). پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر مقام معظم رهبری. بازیابی از ابلاغ سیاست‌های کلی تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی: <https://www.leader.ir>

پایگاه اطلاع‌رسانی مجمع تشخیص مصلحت نظام جمهوری اسلامی ایران. (۱۴۰۰، ۱۲، ۱۳). ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه در چارچوب سند چشم‌انداز بیست ساله (۱۳۸۷/۱۰/۲۱). بازیابی از پایگاه اطلاع‌رسانی مجمع تشخیص مصلحت نظام جمهوری اسلامی ایران: <http://maslahat.ir>

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی سیدعلی خامنه‌ای. (۱۳۹۶، ۰۱، ۰۱). چرا صندوق توسعه ملی ایجاد شد؟ بازیابی از پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی سیدعلی خامنه‌ای: <https://farsi.khamenei.ir/>

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی سیدعلی خامنه‌ای. (۱۳۹۸، ۰۱، ۲۶). پیام‌ها و نامه‌ها. بازیابی از پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی سیدعلی خامنه‌ای: <https://farsi.khamenei.ir/>

پایگاه ملی اطلاع‌رسانی قوانین و مقررات کشور. (۱۳۹۴، ۰۴، ۱۰). ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه، توسط رهبر معظم انقلاب. بازیابی از پایگاه ملی اطلاع‌رسانی قوانین و مقررات کشور: <https://dotic.ir>

خانه ملت؛ خبرگزاری مجلس شورای اسلامی. (۱۴۰۰، ۰۳، ۰۸). جویبه روابط عمومی صندوق توسعه ملی در واکنش به خبر «صندوق توسعه ملی حیات خلوت دولت». بازیابی از خانه ملت؛ خبرگزاری مجلس شورای اسلامی: <https://www.icana.ir>

شانا؛ شبکه اطلاع‌رسانی نفت و انرژی. (۱۳۹۴، ۰۹، ۱۵). چشم‌انداز روشن صندوق توسعه ملی. بازیابی از شانا؛ شبکه اطلاع‌رسانی نفت و انرژی: www.shana.ir/news/251373/

شیروانی، علیرضا. الوانی، سید مهدی الوانی & ذاکر اصفهانی، علیرضا (۱۳۹۲). مدیریت دولتی و حکمرانی. اصفهان: نگین ایران.

صندوق توسعه ملی. (۱۴۰۰، ۱۲، ۱۲). اساسنامه صندوق. بازیابی از صندوق توسعه ملی: <https://www.ndf.ir/>

صندوق توسعه ملی. (۱۴۰۰، ۱۱، ۲۵). استفاده از منابع صندوق در بخش صیانتی؛ دغدغه بزرگ صندوق توسعه ملی. بازیابی از صندوق توسعه ملی: https://www.ndf.ir

صندوق توسعه ملی. (۱۴۰۰، ۱۲، ۰۷). مهمترین مصوبات جلسه هیأت امنای صندوق توسعه ملی. بازیابی از صندوق توسعه ملی: <https://www.ndf.ir>

کرمانی، محسن و دلاوری، ابوالفضل (۱۳۹۵). از ایدئولوژی تا گفتمان: سوژه، قدرت و حقیقت. فصلنامه علوم اجتماعی، سال ۲۶، شماره ۷۴، ۱۰۹-۱۴۶.

کسرای، محمد سالار و پوزش شیرازی، علی (۱۳۸۸). نظریه گفتمان لاکلا و موفه ابزاری کارآمد در فهم و تبیین پدیده های سیاسی. فصلنامه سیاست، دوره ۳۹، شماره ۳ - شماره پیاپی ۳، ۳۳۹-۳۶۰.

کسرای، محمد سالار و طهماسبی، مریم (۱۳۹۴). گفتمان های زنان پس از انقلاب اسلامی (گفتمان اصلاح طلبی، گفتمان سنت گرایی فقهی). فصلنامه پژوهش های سیاسی و بین المللی، دوره ۶، شماره ۲۲، ۱۶۷-۱۸۷.

لک، بهروز (۱۳۸۸). کاربرد تحلیل های گفتمانی در مطالعات سیاسی اسلام. در ع. ا. علیخانی، روش شناسی در مطالعات سیاسی اسلام (ص. ۵۸۱-۵۴۹). تهران: دانشگاه امام صادق (ع).

مبلغی، عبدالمجید (۱۳۹۶). گفتمان به مثابه روش شناسی مطالعه تمدن. نقد و نظر دوره ۲۲، شماره ۸۸ - شماره پیاپی ۸۸، ۸۳-۱۰۹.

مدرسه حکمرانی شهید بهشتی. (۱۴۰۰، ۱۷ ۱۰). تعاریف و مفاهیم حکمرانی. بازیابی از مدرسه حکمرانی شهید بهشتی:

<http://governanceschool.ir>

مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی. (۱۳۹۶، ۱۶ ۰۱). قانون احکام دائمی برنامه های توسعه کشور. بازیابی از مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی: <https://rc.majlis.ir>

معمار زاده طهران، غلامرضا و احمدی، مسعود (۱۳۹۲). مدیریت تطبیقی. تهران: انتشارات اندیشه های گوهریار.

مقدس، محمود (۱۳۹۹). تحلیل مناظرات امام رضا (ع) بر مبنای نظریه گفتمانی لاکلاو و موفه. پژوهش نامه مذاهب اسلامی، سال هفتم، شماره چهاردهم، ۶۴-۸۹.

نادعلی، محمد (۱۳۹۲). مسیر حرکت آتی صندوق توسعه ملی.. همایش ملی ثروت ملی، توسعه پایدار (ص. ۱-۱۶). تهران: صندوق توسعه ملی ایران.

هداوند، مهدی (۱۳۸۴). حکمرانی خوب، توسعه و حقوق بشر. فصلنامه حقوق اساسی؛ شماره ۴، ۵۱-۸۶.

Gee, J. P. (2014). *An Introduction to Discourse Analysis: Theory and Method*. London: Routledge.

Hall, S. (1973). *Encoding and Decoding in Television Discourse*. London: Hutchinson.